

BERUNIY TA'LIMOTINING ZAMONAVIY PEDAGOGIK JARAYONLARGA INTEGRATSIYASI

Toshpo'latova Maxliyo

Iqtisodiyot va Pedagogika universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk alloma Abu Rayhon Beruniy ta'limotining asosiy g'oyalari va ularni zamonaviy pedagogik jarayonlarga integratsiya qilish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Beruniy ilm-fanni inson kamoloti va jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida talqin etgan. Uning bilimga intilish, tajribaga asoslangan o'qitish, o'quvchini faol sub'ekt sifatida shakllantirish haqidagi qarashlari bugungi innovatsion ta'lim konsepsiyasi bilan uyg'unlashadi. Maqolada Beruniy ta'limiy merosining zamonaviy pedagogik texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv va ilmiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi jihatlari yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Beruniy pedagogik qarashlarini ta'lim jarayoniga integratsiya etish o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va ilmiy izlanish ko'nikmalarini shakllantirishda samarali omil bo'la oladi.

Kalit so'zlar: Abu Rayhon Beruniy, pedagogik ta'limot, innovatsion ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, ilmiy tafakkur, pedagogik integratsiya.

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrida ta'lim tizimi oldida innovatsion yondashuv, ilmiy tafakkur va mustaqil fikrlashga ega shaxsni shakllantirish vazifasi turibdi. Shu nuqtai nazardan, buyuk allomalarning ilmiy-pedagogik merosini o'rganish va uni zamonaviy ta'lim amaliyotiga tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi. Abu Rayhon Beruniy o'z davrining eng buyuk olimlaridan biri bo'lib, u ta'lim va tarbiya jarayonida ilmiy kuzatuv, tajriba, tafakkur va insonparvarlik g'oyalarini ilgari surgan. Uning pedagogik qarashlari zamonaviy ta'limning innovatsion, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlari bilan uzviy bog'liqdir. Shu bois, Beruniy ta'limotining hozirgi pedagogik jarayonlarga integratsiyasi nafaqat tarixiy ahamiyatga, balki amaliy qiymatga ham ega. Ushbu maqolada Beruniy pedagogik g'oyalarining mazmuni, ularni zamonaviy ta'lim tizimida qo'llash imkoniyatlari hamda bu jarayonning samaradorlik omillari tahlil qilinadi.

Abu Rayhon Beruniy ta'limotining ilmiy-falsafiy asoslari

Abu Rayhon Beruniy (973–1048) ilm-fan va ta'lim sohasida o'z davrining eng ilg'or olimlaridan biri bo'lgan. Uning ilmiy faoliyati tabiiy fanlar, falsafa, tarix va madaniyat sohalarini qamrab olgan. Beruniy ta'limotining asosiy tamoyillari – bilimga intilish, tajriba va kuzatuvga asoslangan o'qitish, shaxsiy tafakkur va axloqiy

kamolotga e'tibor. U o'quvchini passiv qabul qiluvchi emas, balki faol izlanuvchi sub'ekt sifatida ko'rgan. Beruniy pedagogik qarashlarida ilmiy metodologiya, kuzatish, eksperiment va tahlil usullariga katta ahamiyat berilgan, bu esa hozirgi STEM va eksperimental ta'lim konsepsiyalari bilan uyg'unlashadi. Shu bilan birga, uning ta'limdagi insonparvarlik yondashuvi, o'quvchiga hurmat va tarbiya berish g'oyalari zamonaviy pedagogikaning inson markaziy tamoyiliga mos keladi.

Beruniy pedagogik tamoyillarining zamonaviy ta'limga mos jihatlari

Beruniy pedagogik merosi zamonaviy ta'lim jarayonida bir nechta jihatdan amaliy ahamiyatga ega:

1. **Mustaqil fikrlash va ijodkorlikni rivojlantirish** – Beruniy o'quvchini fikr yuritishga, savol berishga va ilmiy izlanish olib borishga undaydi. Bu zamonaviy ta'limda kreativ va tanqidiy tafakkurni shakllantirishga to'g'ri keladi.

2. **Bilim va tajriba uyg'unligi** – Beruniy o'quv jarayonida tajribaga, kuzatuvga va eksperimentga asoslanishni tavsiya qiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, masalan, laboratoriya ishlari, loyiha asosida o'qitish va interaktiv metodlar bilan to'liq mos keladi.

3. **Kompetensiyaviy yondashuv** – Beruniy bilimni faqat nazariy emas, balki amaliy jihatlari bilan o'rgatishga urg'u beradi. Bu zamonaviy kompetensiyaviy ta'lim tamoyillariga to'g'ri keladi va o'quvchilarda ko'nikma va malakalarni rivojlantirish imkonini beradi.

Beruniy g'oyalarini ta'lim jarayoniga integratsiya etish yo'llari

Beruniy pedagogik qarashlarini zamonaviy ta'lim jarayoniga quyidagi usullar orqali integratsiya qilish mumkin:

- **Innovatsion ta'lim texnologiyalari** – interaktiv darslar, virtual laboratoriyalar va onlayn eksperimentlar orqali o'quvchilarga faol bilim olish imkonini yaratish.

- **Loyiha va tadqiqot asosidagi ta'lim** – o'quvchilarga mustaqil ilmiy izlanishlar olib borish va o'z xulosalarini ishlab chiqish imkoniyatini berish.

- **Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv** – o'quvchining individual qobiliyatlari va qiziqishlariga mos metod va usullarni tanlash.

- **Tarbiyaviy komponentni mustahkamlash** – Beruniy g'oyalarini axloqiy va madaniy tarbiya bilan uyg'unlashtirish, o'quvchilarni jamiyatga foydali shaxs sifatida shakllantirish.

Shu yo'llar orqali Beruniy pedagogik merosi zamonaviy pedagogik jarayonlarga samarali integratsiya qilinib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik va ilmiy izlanish ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Xulosa va tavsiyalar

Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra, Abu Rayhon Beruniy pedagogik ta'limoti zamonaviy ta'lim jarayonlariga samarali integratsiya qilinishi mumkin. Beruniy ilmiy izlanish, tajriba, kuzatuv va mustaqil tafakkurga asoslangan o'qitish tamoyillari hozirgi

innovatsion va kompetensiyaviy ta'lim konsepsiyalari bilan uzviy bog'liqdir. Beruniy g'oyalarini ta'lim jarayoniga tatbiq etish orqali o'quvchilarda ilmiy tafakkur, ijodkorlik va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, shuningdek, axloqiy va madaniy tarbiya berish mumkin.

Tavsiya etiladi:

- Ta'lim jarayonida **interaktiv va tajribaga asoslangan metodlardan** keng foydalanish;
- O'quvchilarning **mustaqil izlanish va loyihalarini** rag'batlantirish;
- Beruniy pedagogik qarashlarini **dars rejalari va o'quv dasturlariga** integratsiya qilish;
- Shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvni mustahkamlash orqali **ilmiy va axloqiy kamolotga erishish.**

Shu tarzda, Beruniy ta'limotining zamonaviy pedagogik jarayonlarga integratsiyasi nafaqat ilmiy merosni saqlash, balki ta'lim sifatini oshirish va kelajak avlodni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Tursunbayeva, Y. R. (2024, May 17–18). Abu Rayhon Beruniyning pedagogik qarashlari (973–1048 yy). "Science, Education and Innovation: Problems, Solutions and Prospects" xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi. <https://zenodo.org/records/11214041/files/4.14.pdf>
2. Axmedova, M. E. (2022). Sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlari (Beruniy, Forobiy, Ibn Sino ...). O'qituvchilar uchun qo'llanma. https://old.ipu-edu.uz/files/books/2022-12-21-06-38-16_6977badea51177ea76207995df7d8417.pdf
3. O'zbekistonda pedagogika ta'limi tarixida Sharq allomalarining pedagogik qarashlari. (n.d.). O'quv qo'llanma. <https://api.ziyonet.uz/uploads/books/401/5b27575aac1e6.pdf>
4. Abu Rayhon Beruniyning pedagogik qarashlari. (2022, Mart 26). azkurs.org. <https://azkurs.org/abu-rayhon-beruniyning-pedagogik-qarashlari.html>
5. Abu Rayhon Beruniyning pedagogik qarashlari. (n.d.). soff.uz. <https://hujjat24.uz/product/abu-rayhon-beruniy-hayoti-va-pedagogik-qarashlari-1>